

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

ΟΙ ΓΡΑΠΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γραπτές πηγές	ό,τι εμφανίζεται και αξιοποιείται ως κείμενο
Η φύση των γραπτών πηγών	Στις γραπτές πηγές περιλαμβάνεται, στην περίπτωση του δικού μας κειμενοκεντρικού πολιτισμού-ελληνικού και ευρωπαϊκού- ο μεγαλύτερος όγκος των πηγών. Είναι το είδος που θεωρείται αυτονόητα ιστορική πηγή και παραμένει ταυτισμένο εννοιολογικά με την ιστορική πηγή. Οι λόγοι είναι αναμφισβήτητα ιστορικοί. Από το 1300 περίπου και εξής, ο γραπτός κόσμος επέζησε σε πολύ μεγαλύτερη αφθονία από όσο οποιοσδήποτε άλλος στη Δύση.
Οι γραπτές πηγές στην ιστορική τεκμηρίωση και σύνθεση	Ο γραπτός αυτός κόσμος υπήρξε ο θεμέλιος λίθος της ιστορικής τεκμηρίωσης του 19ου αιώνα. Το γραπτό τεκμήριο, και μάλιστα το επίσημο κρατικό έγγραφο, ήταν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα αλλά και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα η προνομιακή μαρτυρία. Η προνομιακή χρήση των γραπτών πηγών, ως μέσων της ιστορικής τεκμηρίωσης, ενισχύεται και από το γεγονός της κειμενικής φυσιολογίας της ιστορικής σύνθεσης. Οι ιστορικοί επικοινωνούν τις ιστορίες τους διά του ίδιου μέσου, του γραπτού λόγου (Tosh, σ.28-29). Μεγάλο μέρος των πηγών τους είναι, επιπρόσθετα, οι ιστορίες των άλλων ιστορικών, δευτερογενείς, δηλαδή, γραπτές και πάλι πηγές.
Τα είδη των γραπτών πηγών	<p>Στις γραπτές πηγές εμπεριέχονται καταρχήν δύο μεγάλες κατηγορίες εγγράφων: α) δημοσιευμένα και β) αδημοσίευτα.</p> <p>Στην πρώτη κατηγορία βρίσκουμε κάθε λογής δημοσιευμένες μαρτυρίες πρωτογενούς και δευτερογενούς χαρακτήρα όπως απομνημονεύματα, γενεαλογίες, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, τουριστικούς οδηγούς, αφιερώματα, βιογραφίες, αλληλογραφίες, δημόσια έγγραφα, ιστορικές αφηγήσεις, λογοτεχνικά έργα, έργα τοπικών ιστοριογράφων, διδακτορικές διατριβές, αρθρογραφία του τοπικού και εθνικού τύπου καθώς και το σύνολο των ιστορικών βιβλίων.</p> <p>Στα αδημοσίευτα έγγραφα περιλαμβάνεται κάθε είδος αρχείων όπως δημοτικά και κοινοτικά αρχεία, ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα, διοικητικά αρχεία, σχολικά αρχεία, προσωπικά αρχεία, συμβολαιογραφικά έγγραφα, αρχεία επιχειρήσεων, και γενικά κάθε έγγραφο ιδιωτικό ή δημόσιο, που δεν έχει δει το φως της δημοσιότητας.</p>
	Ρεπούση Μ., Μαθήματα Ιστορίας, Καστανιώτης, Αθήνα 2004, σ.315-316

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Α. Παρατηρώ: Η γραπτή πηγή με μια ματιά

Ποιο είναι το είδος της γραπτής πηγής;	<ul style="list-style-type: none"> • δημόσιο έγγραφο: χειρόγραφο κρατικού και ιδιωτικού οργανισμού, νομικό κείμενο, συμβόλαιο, διάταγμα, σύνταγμα, ταχυδρομικό έντυπο • ιδιωτικό έγγραφο: αδημοσίευτο κείμενο, ημερολόγιο, χειρόγραφη σημείωση, λεύκωμα, επιστολή • βιβλίο: ιστορικό, λογοτεχνικό, επιστημονικό • άρθρο: κείμενο εφημερίδας και περιοδικού
Ποιο είναι το θέμα της γραπτής πηγής;	
Τι ξεχωρίζω στη γραπτή πηγή;	<ul style="list-style-type: none"> • Πώς είναι οργανωμένη η γραπτή πηγή; Υπάρχουν συνοδευτικά στοιχεία (εικόνες, σχέδια, διακοσμητικά μοτίβα κτλ.); • Ποια σημεία της γραπτής πηγής μου προκαλούν εντύπωση; • Ποιες σκέψεις κάνω διαβάζοντας για πρώτη φορά τη γραπτή πηγή;

Β. Μελετώ: Μελετώ τη γραπτή πηγή

Μελετώ τα επιμέρους στοιχεία που εμφανίζονται ή εννοούνται από τον/την δημιουργό της πηγής	<ul style="list-style-type: none"> • Μελετώ στοιχεία της γραπτής πηγής και σημειώνω τον χρόνο, τον χώρο και το γεγονός (γεγονότα) στα οποία αναφέρεται. • Υπάρχουν άγνωστοι όροι, λέξεις στη γραπτή πηγή; Αν ναι, αναζητώ και συζητώ την ερμηνεία τους. • Αναφέρονται πρόσωπα, καταστάσεις, γεγονότα στη γραπτή πηγή, τα οποία είναι ασυνήθιστα ή άγνωστα; Αν ναι, σημειώνω ό,τι βρίσκω άγνωστο και παράξενο. • Με ποιον τρόπο (χρονολογικά, θεματικά, σειρά επιχειρημάτων) παρουσιάζονται οι πληροφορίες στη γραπτή πηγή; • Σημειώνω τις δυσκολίες (γλώσσα, διάλεκτος, δυσανάγνωστο κείμενο, κατεστραμμένο μέρος κειμένου κ.ά.) που αντιμετωπίζω ως αναγνώστης στην κατανόηση της γραπτής πηγής. • Σημειώνω, αν υπάρχουν, ίχνη παρέμβασης στην αρχική γραπτή πηγή. • Καταγράφω τις σκέψεις μου και τα ερωτήματά μου καθώς μελετώ την γραπτή πηγή.
--	---

Γ. Κατανώ: Κατανώ τη γραπτή πηγή

Το ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας της γραπτής πηγής	<ul style="list-style-type: none"> • Ποιος είναι ο δημιουργός της γραπτής πηγής; • Πού δημιουργήθηκε η γραπτή πηγή; • Πότε δημιουργήθηκε η γραπτή πηγή; • Για ποιον λόγο δημιουργήθηκε η γραπτή πηγή; • Σε ποιον/ποιους απευθυνόταν ο δημιουργός με τη συγκεκριμένη γραπτή πηγή; • Πώς διασώζεται η γραπτή πηγή μέχρι σήμερα; • Πού βρίσκεται σήμερα η γραπτή πηγή; (προσωπικό/δημόσιο αρχείο, ιδιωτική συλλογή, μουσείο, βιβλιοθήκη κτλ.)
Ο ρόλος του δημιουργού της γραπτής πηγής	<ul style="list-style-type: none"> • Ποια είναι η ιδιότητα του δημιουργού της γραπτής πηγής;

- Ποια είναι η σχέση του δημιουργού με το θέμα της γραπτής πηγής;
- Σημειώνω παραλείψεις και κενά που δυσκολεύουν στην κατανόηση της γραπτής πηγής.
- Ο δημιουργός της γραπτής πηγής, με τις επιλογές που κάνει, προσπαθεί να πείσει τον αναγνώστη για κάτι; Αν ναι, τι είναι αυτό και με ποιον τρόπο το πετυχαίνει;
- Σκέφτομαι και σημειώνω αν οι συνθήκες δημιουργίας της γραπτής πηγής επηρέασαν το περιεχόμενό της. Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Δ. Αξιοποιώ: Αξιοποιώ τη γραπτή πηγή ως ιστορική πηγή

Αξιοποιώ την πηγή για την κατανόηση του ιστορικού θέματος και την απάντηση πιθανών ιστορικών ερωτημάτων

- Τι γνώριζα και τι περισσότερο έμαθα για το θέμα με την αξιοποίηση της συγκεκριμένης γραπτής πηγής;
- Γνωρίζω διαφορετικές απόψεις για το θέμα της γραπτής πηγής; Αν ναι, ποιες είναι αυτές;
- Ποιες πληροφορίες παίρνω για τις ιδέες, τις αξίες και τις απόψεις των ανθρώπων στην εποχή δημιουργίας της γραπτής πηγής;
- Είναι αξιόπιστη η γραπτή πηγή για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
- Είναι χρήσιμη η γραπτή πηγή για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
- Ποια συναισθήματα δημιουργεί σήμερα η γραπτή πηγή; Αποδεχόμαστε τα μηνύματά της;
- Εάν κάποιος σήμερα δημιουργούσε μια γραπτή πηγή με το ίδιο θέμα, τι θα ήταν όμοιο και τι διαφορετικό;
- Πού μπορώ να βρω επιπλέον πληροφορίες για τα στοιχεία που αναφέρονται στη γραπτή πηγή;
- Επαληθεύω ή/και διαψεύδω στοιχεία της γραπτής πηγής αξιοποιώντας και άλλες ιστορικές πηγές για το θέμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ο οδηγός περιλαμβάνει στοιχεία και παραμέτρους ανάλογων διδακτικών προτάσεων:

- *National Archives and Records Administration:*
<https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets/photo.html>
- *Teaching with Documents*, U.S. National Archives and Records Administration:
<https://www.archives.gov/education/lessons>
- *Teacher's Guides and Analysis Tool*, Library of Congress:
<http://www.loc.gov/teachers/usingprimarysources/guides.html>
- *History & Critical Thinking. A Handbook for Using Historical Documents to Improve Students' Thinking Skills in the Secondary Grades*, Wisconsin Historical Society Library-Archives Division: www.wisconsinhistory.org
- *Learn to work like a historian*, The National Archives:
<http://www.nationalarchives.gov.uk/victorians/viewSection.aspx>

- *Thinking about History*, The Critical Thinking Consortium: <https://tc2.ca/en/creative-collaborative-critical-thinking/resources/thinking-about-history/>
- *Historical Questions to ask about Pictures and Artefacts*, Schools History Project: <http://www.schoolshistoryproject.co.uk/historical-questions-to-ask-about-pictures-and-artefacts/>
- *Photo Detectives*, Investigating photographs as historical sources, The Scottish Fisheries Museum: <http://www.scotfishmuseum.org/historic-photographs.php>
- *Crop it*, Teachinghistory.org: <http://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/25697>
- *A language of photography*, PhotoPedagogy: <http://www.photopedagogy.com/graham-clark.html>
- *Making Sense of Documents*, History Matters: The U.S. Survey Course on the Web: <http://historymatters.gmu.edu/browse/makesense/>
- *Beyond the Bubble*, History Assessments of Thinking (HATS), Stanford History Education Group: <https://sheg.stanford.edu/history-assessments>
- *The Reading Like a Historian curriculum*, Stanford History Education Group: <https://sheg.stanford.edu/history-lessons>
- *Historical thinking matters*: <http://historicalthinkingmatters.org>
- *HERB*, American Social History Project/Center for Media and Learning at The Graduate Center, City University of New York: <https://herb.ashp.cuny.edu>
- Ρεπούση, Μ. *Μαθήματα ιστορίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 2004
- Ρεπούση, Μ. & Τσιβιάς, Α. (επιμ.). *Από τα ίχνη στις μαρτυρίες. Η επεξεργασία των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας*, Γράφημα, Θεσσαλονίκη 2011
- Τσιβιάς, Α. *Η χρήση και η αξιοποίηση των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας. Εκπαιδευτικό γλίκό για την προσέγγιση του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος προς τις Η.Π.Α. στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2011